

1998-ci ilin 18 avqustunda Fəxri Xi-yabana daha bir axın, izdiham baş alırdı. Yusif Səmədoğlu əbədiyyət adlı bir mənzilə yola salınırdı və o mənzildən heç bir möcüzə bir daha onu bu dünyaya qaytarmayacaqdı. Səməd Vurğun ocağının ağbırçəyi Xavər xanımın ağlar görkəmi bu ocaqda bir çat yarandığından xəbər verirdi. Ancaq insanın hər gün gördüyü, ünsiyyətdə olduğu, illər boyu doğmalaşdığı həmcinsindən əli üzüləndə bir istək də onu tərk eləmir-lap mövhumı də olsa, özünü belə bir fikrə inandırır ki, möcüzə baş verəcək. Vaqif Səmədoğlunun bir şeirində deyil-di ki:

*Bir gün səslənəcək
və ölüm qədər yaxın,
doğma bir səs eşidəcəm.
Ömrün səslərində bir boşluq səslənəcək,
və mənə gereksiz olacaq
yer üzünün bütün özgə səsləri.*

ğunu görməmişəm, amma uşaqlıqdan onun şeirləri ilə nəfəs almışam və bilən-də ki, Yusif onun ilk övladıdır, istər-istə-məz zahiri görkəmcə bu iki insanın bir-birinə necə oxşadığı barədə düşünmüşəm. Onların şəkillərini yanaşı qoymuşam və görmüşəm ki, natura etibarilə atasına ən çox oxşayan Yusifdir. Bu, mənim qənaətimdir. İş elə gətirdi ki, mən Yusif müəllimin baş redaktor olduğu "Azərbaycan" jurnalında işlədim, hər gün olmasa da, həftədə bir-iki dəfə onu görür, çağıranda yanına tələsirdim. Bizim nəsil Səməd Vurğunu dilimizin əz-bərinə çevrilən şeirlərindən, bu şeirlərin təsiriylə Azərbaycanı sevmə, bu torpaqda doğulduğu üçün böyük qürur hissi keçirən atalarımızın, analarımızın məhəbbətindən sevmişik. Bəli, məhəbbətindən! Çünki uşaq olmağımıza baxma-yaraq, şairə bu qeyri-adi məhəbbəti hiss etməmək mümkün deyildi. Əllinci illərdə bizim evdə iki böyük ağlaşmanın şahidi olmuşam. 1953-cü ildə (onda mənim 5

"Gözlər" hekayəsində (hekayədə adı çəkilməyə də, hekayədəki Şair Səməd Vurğundur) reallığına qətiyyənlə şübhə doğurmayan bir hadisə qələmə alınmışdır. Ovçu dostları ilə birgə Q. kəndinə gedir. Sabah sübhədən yenə ova çıxacaqdılar. Şairin kəndə gəlmə-sini eşidən camaat klubun qabağına toplaşır. Şair görünən kimi hamı ilə hal-əhval tutur.

Və bu zaman... "Cavanların qabağında on yeddi-on səkkiz yaşlarında ucaboy bir qız başını aşağı salıb dayanmışdı. Qızın alına tökülmüş qıvrım telli arabir əsən mehdən tərpəşir, qalın, çatma qaşlarını sıgallayırdı. Həyəcanlandığından, yorulduğundanmı qız ağır-ağır nəfəs alır, qabarıq sinəsi qalxıb-enirdi.

...Şair ağır addımlarla bir an durdu, adəti üzrə yenə əlini saçlarına aparıb qaşlarını çatdı. Bir az dumanlı görünən gözlərində gəncliyə, təbiətin qüdrətinə təşəkkür ifadə edən bir qığılcım yandı. Şairin qızla maraqlandığını görənlər

heç macal vermədi, əlinə silah götürüb komsomollarla bir sırada bəylərə qarşı mübarizəyə qalxdı. İlk sevgisi uğursuz oldu. Şeir aləmində isə çox tez parladi, ancaq heç vaxt başından qeyli-qal əs-kik olmadı, böyük şair kimi etiraf olunsada, ona qarşı açıq və gizli təqiblər, mətbuat səhifələrində ünvanına yağdırılan hədyanlar həmişə yoluna çıxdı. Ancaq bütün bu görünən və görünməyən tə-cümeyi-halı ilə Səməd Vurğun elə sağ-lığında xalqın ürəyində öz möhtəşəm heykəlini ucaltmışdı.

1956-cı ildə, Səməd Vurğun vəfat edəndə dövr, zamanə artıq mülayim-ləşmişdi, ölkədə Stalinin şəxsiyyətə pərəstişi bir nömrəli tənqid hədəfinə çevrilmişdi, xalq, deyəsən, rahat nəfəs almağa başlamışdı, repressiya zamanı sürgünə göndərilənlərin sağ qalanları bəraət qazanıb geri qayıdırdılar. Moskva-da, Qorki adına Dünya Ədəbiyyatı İnstitutunda təhsil alan Yusif Səmədoğ-lu sonuncu kursu Bakıda ADU-nun filo-logiya fakültəsində başa çatdırdı.

Yusif Səmədoğlunun rəsmi tərcü-meyi-halında tərcüməçi-redaktor, ədəbi işçi, redaksiyada şöbə müdiri, kinostu-diyada baş redaktor, direktor müavini, "Ulduz" və "Azərbaycan" jurnallarının baş redaktoru, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin birinci katibi, millət vəkili sözləri yazılmışdır. Bütün bunlar iş, əməl, ictimai fəaliyyət dairəsini əhatə edir. Bir "Qətl günü" romanı, "Deyilənlər gəldi başa" yarımçıq romanı, on beş hekayəsi, üç kinossenarisi...bunlar bir yerə cəm olsa, bir kitaba sığışar. Amma bu əsərlər XX əsr Azərbaycan gerçəkliyini, Azərbaycan insanının mənəvi aləmini əks etdirmək baxımından çox dəyərli bədii nümunələrdir. Onun təsvir etdiyi hadisələr, insanlar, mühit, cəmiyyət real dünyamızın özüdür. O, bədii idrakın bütün komponentlərini, nə yazmağın necə yazmağa çevrildiyini əks etdirən usta bir yazıçı idi. Romantika, realizm, mistika, fantasmaqoriya, mif, əsatir, nağıl poetikası bu əsərlərdə bir-birilə qayna-yıb qovuşurdu. Gəlin, müxtəsər də olsa, bu əsərlər haqda söz açaq.

II

"220Nə-li otaq" kitabına toplanan hekayələr Yusif Səmədoğlunun öncə qeyd etdiyim kimi, ilk qələm təcrübələri idi. Bu hekayələrdə, əgər belə demək mümkünə, Yusif Səmədoğlu da, onun təsvir etdiyi qəhrəmanlar da romantik gənclik dövrünü yaşayırdılar. Ədəbi tənqid Yusifin bu hekayələri haqqında xoş sözlər dedi və müəyyən təcrübəsizliyinə baxmayaraq, ədəbiyyata istedadlı bir gəncin ayaq basmasını alqışladı. Həmin istedadın püxtələşməsinə isə biz "Qalaktika" adlı ikinci hekayələr kitabında gördük. "Qalaktika"da Yusifə və onun qəhrəmanlarına xas olan romantik dövrün ötür keçdiyini hiss elədik. Artıq bu hekayələrdə romantik xəyal və arzuların həyatın sərt üzü ilə qarşılaşdığını görmək çətin deyildi.

"Qalaktika" hekayəsindəki profesoru və Kərim kişini xatırlayın. Onlar ömürlərini başa vurmaqdadırlar, gənclik dövrlərini xatırladıqca məyusluğa qatılırlar. Səbəb heç də qocalıq deyil. Əsas səbəb odur ki, onlar məşhurlaşandan sonra doğulduqları kəndi, eli, obanı unutmuş, qəfəs bülbülünə çevrilmişlər.

"Bilirsənmi, çox qəribədir, təsəvvü-redilməzdir, ancaq həqiqətdir. İnsan quşları tutub qəfəsə salmağa adət etdiyi gündən bəri bülbüllərin də yeni bir cinsi yaranıb. Onlar yalnız bir şəraitə uyğunlaşıblar, yeni ancaq qəfəsdə yaşayıblar, qəfəsdə doğub törəyirlər və ən maraqlısı... Yox, ən dəhşətli si budur ki, yalnız qəfəsdə oxuyurlar. Onların birini qəfəsdən buraxsan, bir saat də yaşamaz".

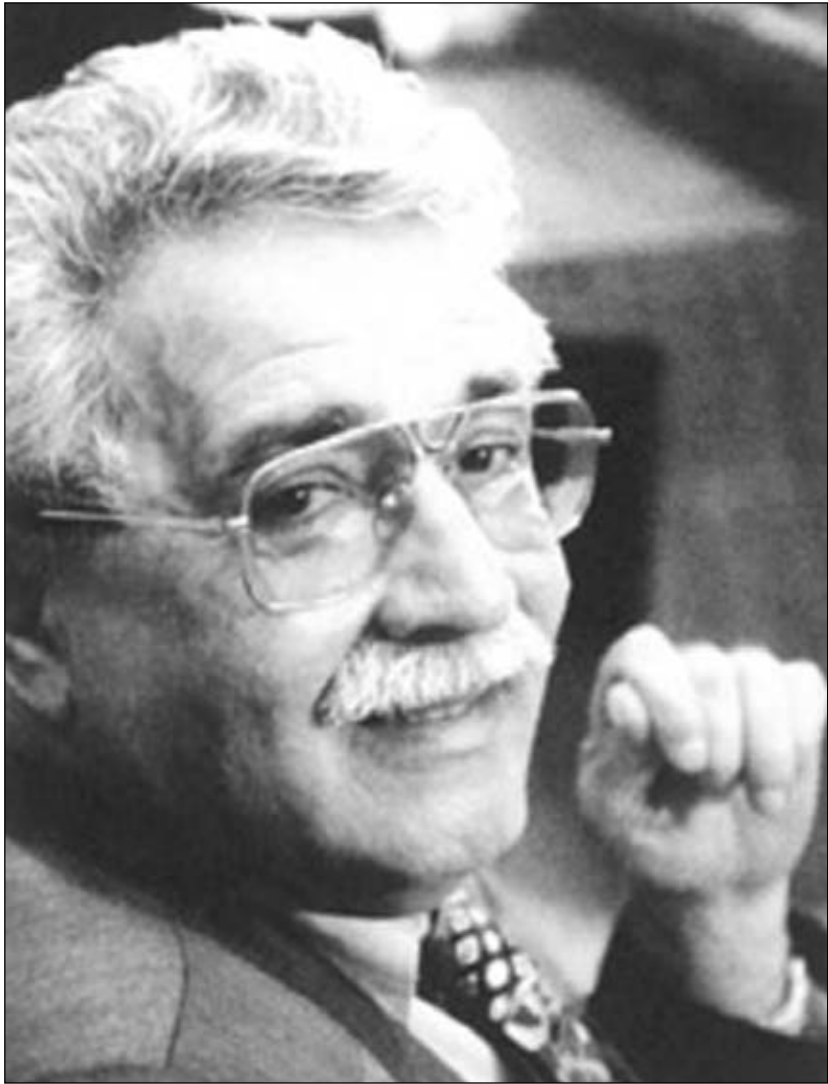
"Qəfəs bülbülü" ifadəsi 60-70-ci illərin nəsr üçün çox səciyyəvi idi. O mənada ki, həmin illərin nəsrində meşəşanlıq tənqidi çox mühüm bir mövzu-yə çevrilmişdi. Yusif Səmədoğlunun "Soyuq daş" hekayəsində də Qızla Oğlanın sevgisi meşəşanlıq soyuq nəfəsinə tuş gəlir: Qız onlara qonaq gələn şəhərli oğlanın zahiri görünüşünə, şəhərdən gətirdiyi "mədəniyyətə" aludə olur və beliliklə, gözəl bir məhəbbət dastanı sona çatmamış soyuq daşa çevrilir. "Foto-fantaziya" hekayəsi isə cəmiyyətdə qütbləşmənin doğulduğu mənəvi faciələrdən söz açır...

■ Vaqif YUSİFLİ

Doğumun və ölümün mübarək, Yusif Səmədoğlu!

Yusif Səmədoğlunun 80 illiyinə

*Və o an
nə sayrışan ulduzların xışıltısı,
nə uşaq qəhqəhəsinin parıltısı
daha lazım olmayacaq mənə.
Ölüm qədər yaxın
doğma bir səs eşidəcəm...*

Amma o doğma səsi heç bir möcüzə bizə qaytara bilməz.

"Yuxunuz şirin olsun, dirilər!"

Çox çəkmədən, ağlar ana-Xavər xanım da dünyasını dəyişəcək. Sonra Aybəniz xanım. Sonra Aygün xanım. Ən sonda Vaqif Səmədoğlu. Amma Səməd Vurğun ocağı sönməyib. Nəsil davam edir.

Yusif Səmədoğlunu ilk dəfə haçan, harda gördüyümü xatırlaya bilmirəm. Amma nə vaxt gördümə, Səməd Vurğunla - atası-böyük şairimizlə onu müqayisə elədim. Mən təbii ki, Səməd Vur-

yaşım vardı)- mart ayında "əllər atası" Stalin öldü. İlk ağlaşma onda oldu. 1956-cı ilin mayında Səməd Vurğun vəfat etdi və onda da hiss elədim ki, bu, adi ölüm deyil. Amma tezliklə Stalinin şəxsiyyətə pərəstişi bir kampaniya halına keçdi, "əllər atası" fəxri zirvədən aşağı yumbalandı, vaxtilə onun ölümünə ağlayanlar heykəllərini uçurdular. Amma Səməd Vurğun unudulmadı. Hətta 90-cı illərdə bəzi adamlar tərəfindən Səməd Vurğuna guya sovet şairi, kommunizm ideallarının tərənnümçüsü kimi "qiymət" verildəndə də onu xalqın ürəyindən çıxarmaq mümkün olmadı. Çünki Səməd Vurğunu unutmaz Azərbaycanlı olduğunu unutmaz demək idi.

1960-cı ildə 25 yaşlı Yusif Səmədoğlunun ilk hekayələr kitabı çapdan çıxır: "220 N-li otaq". Cavan yazıçı kitabın birinci səhifəsində belə bir qeyd vermişdi: "Atam Səməd Vurğunun əziz xatirəsinə ithaf edirəm".

maat danışığını kəsdi. Şair mənalı nəzərlərlə bir qızı, bir də dağları süzdü, sönmüş papirosunu yerə tullayıb dedi:

- Qızım, get mənə bir atlama qayır gətir. Gözlərinə şeir yazacam.

Qız son dərəcə ağır bir hərəkətlə başını qaldırdı. Gözlərinin ikisinə də ağ gəlmişdi. Sanki şairdən və təbiətdən aman istəyirdi. İşin belə olacağını heç kəs gözləməirdi. Hamı pərişan halda nəzərlərini şairə dikdi. Şairə...

Şairə sarsılmışdı. Bənizi qaralmış, dodaqları titrəyirdi.

...Şair qıza yanaşdı, onu qucaqlayıb başını bağrına basdı. Titrek səslə:

- Qızım, bağışla, -dedi, - görmədim, qızım, bağışla, görmədim!"

Son dərəcə həssas olan, ürəyi kövrək Şair klubda çox qalmır, bu ağır səhnə onu sarsıtdığından şəhərə tələsir.

Və illər keçir, qəlbini sındırdığına görə o qız yadından çıxmır.

Və bir gün həkimlərin ciddi səyi ilə sağalan o qız şairin yanına gəlir.

Bu hekayədə Yusif Səmədoğlu böyük bir məhəbbətlə xalqın sevimli şairinin-atası Səməd Vurğunun obrazını yaratmışdır.

Məncə, Yusif Səmədoğlunun Səməd Vurğuna münasibətini - oğulun Ataya məhəbbətini açıqlamaq üçün "Gözlər" hekayəsindən gözəl mənəbə tapmaq çətinidir.

O ki qaldı "220 N-li otaq" hekayəsinə, bu hekayə Yusif Səmədoğlunun Səməd Vurğun ideallarına nə dərəcədə sadıq qaldığını göstərən səciyyəvi ədəbi nümunədir.

"220 N-li otaq" hekayəsinin qəhrəmanı başdan-ayağa vətənpərvərdir, bütün varlığı ilə Azərbaycana bağlıdır, Moskvada təhsil alan dostunun birdən-birə dəyişməsi (adət-ənənələrimizə do-dağ büzməsi, tarı yox, saksofonu, trubanı sevməsi, rus qızlarına məftun olması) onun məniyyətinə toxunur, ironiya ilə: "Bizdən Azərbaycana salam!" - deyən dostlarından əbədi ayrılır.

Yusif Səmədoğlu ruhən, necə deyirlər, kök və qan qrupca Səməd Vurğuna nə qədər oxşasa da, öz taleyini yaşamışdır. Onlar XX əsrin bir-birindən fərqli iki zaman qütbündə yaşamışlar. 1956-cı ildə 50 yaşını adlamış Səməd Vurğun artıq illər boyu çəkdiyi mənəvi əzablardan, açıq və gizli təqiblərdən, "qazandığı" xərcəng xəstəliyindən vəfat etdi. Bu zaman Yusif Səmədoğlunun 21 yaşı vardı. Səməd Yusif oğlu həyatında fərəhli anlarla bərabər çox-çox acılıqlarla da üzləşmişdi, o, böyük şöhrət pye-destalına bu acılıqlardan keçə-keçə yüksəlmişdi. Uşaqlıq anasını, sonra atasını itirmişdi, yoxsulluq və ehtiyacla üz-üzə qalmışdı. Bəy oğlu idi, amma yeni quruluş ona bəy kimi yaşamağa